

ALİ EMİRÎ EFENDİ

KEMAL ERASLAN*

1857 yılında Diyarbakır'da dünyaya gelen Ali Emirî Efendi, Diyarbakır'ın köklü ve aydın bir ailesine mensuptur. İyi bir öğrenim görmesinde ve yetişmesinde ailesinin önemli rolü olmuştur. Küçük yaştan itibaren okumaya ve öğrenmeye karşı duyduğu derin ilgi ömrü boyunca devam etmiş, âdeta hayatının gayesi olmuştur. Kuvvetli bir hafızaya sahip olan Ali Emirî Efendi'nin tarih ve edebiyat sahasında geniş bilgi edinmesinde en önemli faktör şüphesiz ki tükenmez enerjisidir. Bugün kütüphanesinde yer alan 700'den fazla eserin, kendisi tarafından istinsah edilmiş olduğu göz önüne alınırsa, gayreti daha iyi anlaşılır.

Ali Emirî Efendi özel hayatında da nadir bir şahsiyetti. Ömrü boyunca evlenmemiş, kendisine mahsus yaşayış tarzı ile dikkati çekmiş, dürüst, inançlı ve gururlu bir kimse idi. İmparatorluğun büyüklüğüne, Türk tarihinin ihtişamına yürekten inanmış, örf ve âdetlerimize sıkı sıkıya bağlı bir aydıydı. İyi bir Osmanlı terbiyesi ile yetişmiş, prensip sahibi bir kişiydi.

Çeşitli memuriyetleri dolayısıyla imparatorluğun çeşitli kültür merkezlerinde görev alması onun ufkunu genişletmiş, imparatorluk coğrafyasına yayılan tarihimizi ve kültürümüzü tanımak ve araştırmak imkânını vermiştir. Meselâ görevli bulunduğu Mardin, Halep, İşkodra, Yanya gibi şehirlerde bir memur olarak bulunmaktan ziyade, bir araştırmacı gibi hizmet görmüştür. Bu yörelerin tarih ve edebî hayatına dair meydana getirdiği eserler, bugün birer kaynak niteliğindedir.

1904 yılında Halep defterdarlığından emekli olan Ali Emirî Efendi, kalan ömrünü tamamen araştırmaya ve tesbit ettiklerini yazmaya hasretmiştir. Emekli olduktan sonra İstanbul'a yerleşmiş, 1923 yılında da vefat etmiştir. Kabri Fatih haziresindedir.

Bütün hayatını tarih ve edebiyatımız üzerinde araştırmaya sarfeden Ali Emirî Efendi, bu sahada meydana getirdiği pekçok eseri ile 14.000 cildi aşan kütüphanesini milletimizin istifadesine sunan hayır sahibi bir şahsiyettir. Küçük memuriyet ve emeklilik maaşına rağmen son derece sâde

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi.

yaşayarak böyle bir hizmette bulunması her takdirin üstündedir. Çok yönlü olan Ali Emirî Efendi'nin hizmetleri de birkaç yönden ele alınabilir:

a. Edebiyat Tarihçisi Olarak Hizmeti

Ali Emirî Efendi'nin edebiyat tarihçisi olarak hizmeti bilhassa başta Diyarbakır olmak üzere çeşitli yöre şairlerine dair yazdığı biyografik eserlerle kendisini gösterir. Bu sahada üç ciltlik *Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid*¹ adlı eseri ile *Esâmî-i Şuarâ-yı Âmid*² adlı eseri yüzlerce Diyarbakır'lı şairin hayatlarına ve eserlerine dair birinci derecede önemli bir kaynaktır. Ayrıca onun İškodra ve Yanya'da görevli iken kaleme aldığı *İškodra Şâirleri*³ ve *Yanya Şâirleri*⁴ adlı eserleri, bu yöre sanatkârlarını unutulmaktan kurtaran önemli biyografik kaynaklardır. Bunlardan başka müsvedde halde bulunan 16 ciltlik *Osmanlı Şâirleri*⁵ adlı eseri ile *Cevâhîrü'l-mülûk*⁶ adlı Osmanlı padişahlarının şiirlerine yapılan tahmisleri ihtiva eden eseri de edebiyat tarihimiz bakımından değerli çalışmalardır. Bir başka önemli eseri de *Diyarbakır'lı Bazı Zevâtın Terceme-i Halleri* adlı biyografisidir.⁷

b. Şâir Olarak Hizmeti

Ali Emirî Efendi 10.000 beyti aşan üç divan sahibidir. Eski şiirimizi çok iyi bilen Ali Emirî Efendi, buna rağmen önemli bir şâir değildir. Üslûp ve muhteva bakımından şiirleri orijinallik göstermez. Birinci divanı yazmaya başlamasından Mardin'e gidişine kadar geçen süre içindeki şiirlerini, ikincisi Mardin'de bulunduğu üç yıl içindeki şiirlerini, üçüncüsü ise Mardin'den dönüşünden sonraki şiirlerini ihtiva eder.

c. Tarihçi Olarak Hizmeti

Ali Emirî Efendi geniş bir tarih bilgisine sahipti, bilhassa Osmanlı tarihini çok iyi bilirdi. Görevli olarak bulunduğu yerlerin tarihine ayrı bir il-

¹ Eserin birinci cildi basılmış olup, diğer iki cildi yazma halinde Millet Kütüphanesi'ndedir.

² Yazma halinde olan eserin nüshası Millet Kütüphanesi'nde Tarih Bl. No. 781/1'de kayıtlıdır.

³ Eser gazete tefrikası halindedir.

⁴ Yazma halinde olan eser Millet Kütüphanesi'nde, Manzum eserler, No. 1190'da kayıtlıdır.

⁵ Yazma halindeki eser Millet Kütüphanesi'nde korunmaktadır.

⁶ Eserin müsveddeleri Millet Kütüphanesi'ndedir.

⁷ Yazma olan eser Millet Kütüphanesi'nde, Tarih Bl. No.750'de kayıtlıdır.

gi gösterirdi: *Osmanlı Vilâyet-i Şarkıyye'si*⁸, *Yemen Hatırâtı*, *Mir'âtü'l-fevâid*⁹, *Levâmi'ü'l-hamîdiyye* adlı eserleri onun bu sahadaki vukufunu ve geniş bilgisini gösterecek niteliktedir.

Ali Emirî Efendi ayrıca Millî Tettebular Encümeni'nde üye, Tasnif-i Vesâik-i Tarihiyye Encümeni reisi ve Tarih-i Osmanî Encümeni'nde üye olarak da görev alarak Türk tarihi araştırmalarına ve tarihî belgelerin tasnif ve neşrine önemli katkılarda bulunmuştur.

ç. Gazeteci Olarak Hizmeti

Ali Emirî Efendi gazeteci olarak da basın ve yayın hayatımıza önemli hizmetlerde bulunmuştur. Altı sayı çıkardığı *Âmid-i Sevdâ* dergisi ile otuz iki sayı çıkardığı *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası* bu yolda başlıca hizmetidir.

d. Kültür Hayatımıza Hizmeti

Ali Emirî Efendi'nin muhakkak ki en büyük hizmeti büyük bir fedakârlıkla ömrü boyu toplayıp meydana getirdiği zengin kütüphane ve koleksiyonlarını milletin hizmetine sunmasıdır. 14.000 cildi aşan değerli yazma ve basma eserleri ve birçok nadide dergi koleksiyonunu ihtiva eden kütüphanesi Ali Emirî Efendi'nin ismini ebedî kılacak ve şükranla yadetti-recek bir hizmettir. Bu arada Türk kültürünün ve dilinin eşsiz hazinesi Kaşgarlı Mahmud'un *Dîvânu Lugati't-Türk* adlı eserini satın alarak bizlere ulaştırması Türkoloji'ye yaptığı en büyük hizmetidir. Bu hizmeti bile onu rahmet ve şükranla anmamıza yeterlidir.

⁸ Diyarbakır tarihine dair bir eserdir.

⁹ Ali Emirî Efendi'nin kayıp bir eseridir.

